

Mede gefinancierd door het programma Erasmus+ van de Europese Unie

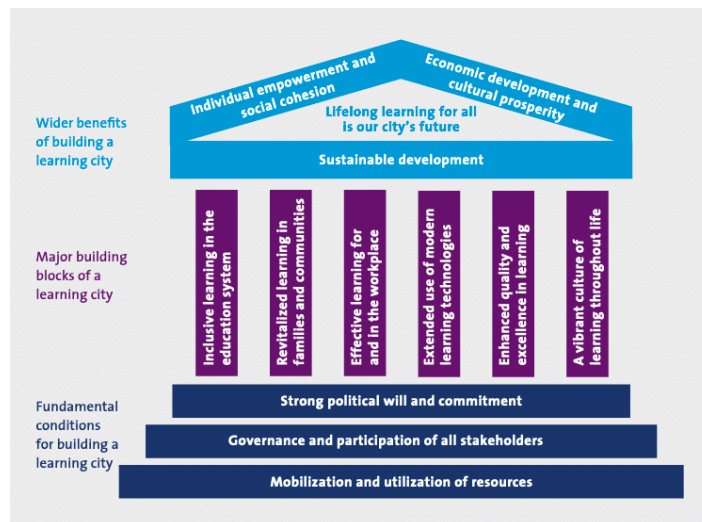
2024

Learning Cities Nader Bekeken

Inleiding

Learn for Life ontwikkelde het Erasmus+ -project Learning Cities om te onderzoeken wat Nederlandse gemeentes zouden kunnen leren van al langer bestaande learning cities in het buitenland. Dit project riep in het educatieve veld verschillende vragen op. Wat is nu eigenlijk een learning city? Hoe kun je een learning city worden? Maar misschien wel de belangrijkste vragen waren: 'Wat levert een learning city op?' en 'Waarom is een learning city eigenlijk belangrijk?' In dit rapport proberen we antwoord te geven op deze vragen.

Het bouwwerk van het concept learning city

Aanleiding voor het project

Learn for Life was en is op zoek naar nieuwe mogelijkheden om de lokale en regionale samenwerking tussen diverse partijen te versterken om op gemeentelijk niveau een leven lang ontwikkelen voor iedereen en vooral voor wie (verder) leren niet vanzelfsprekend is te bevorderen en te faciliteren. Learn for Life stuitte daarbij op het door UNESCO ontwikkelde concept van learning cities, en wilde daarom nader onderzoeken of - en zo ja hoe - dit model ook bruikbaar is in de Nederlandse situatie om met diverse partijen lokaal een positieve leercultuur te ontwikkelen.

Wat zijn de mogelijkheden om lokale samenwerking te bevorderen en leven lang ontwikkelen tot een prioriteit in het gemeentelijk beleid te maken en wat kan dit voor volwassenen uit kwetsbare groepen opleveren?

Concreet:

- het concept op zichzelf en de variaties in lokale invulling daarvan (de lokale plannen)
- de samenwerkingspartners die daarbij betrokken zijn
- de activiteiten die georganiseerd worden
- de mate waarin volwassenen uit kwetsbare groepen profiteren van de learning city
- de rol van de lokale overheid
- de variaties in grootte en omvang van deze steden/gemeenten
- de strategieën die hieraan ten grondslag liggen
- de lokale succesfactoren
- de lokale impact van een learning city, en
- wat dit alles zou kunnen betekenen voor de Nederlandse situatie.

In het project werden vier door UNESCO erkende learning cities binnen de EU bezocht. Bij de selectie is onder meer gekeken naar de vergelijkbaarheid met de populatie in Nederlandse gemeentes (stand van zaken Nederlandse gemeentes 15 augustus 2024):

- *Fermo* (IT) 37.390 inwoners. In Nederland hebben 197 gemeentes minder dan 37.000 inwoners. Oldambt, Raalte, Rijssen-Holtten, Oude IJsselstreek, Heemskerk, Gorinchem, Teylingen en Moerdijk hebben een ongeveer vergelijkbaar aantal inwoners als Fermo. Verder hebben nog 77 Nederlandse gemeenten 40.000 – 65.000 inwoners.
- *Viladecans* (ES) 65.549 inwoners. In Nederland hebben Nieuwegein, Stichtse Vecht, Capelle a/d IJssel, Katwijk, Lansingerland en Zeist een ongeveer vergelijkbaar inwoneraantal. Daarnaast hebben 36 Nederlandse gemeenten 68.000 -144.000 inwoners.
- *Pécs* (HU) 145.985 inwoners. Nederland heeft geen gemeente met een vergelijkbaar inwoneraantal, maar wel vijf gemeenten met 160.000-163.000 inwoners: Enschede, Amersfoort, Zaanstad, 's-Hertogenbosch en Haarlemmermeer.
- *Larissa* (GR) 164.000 inwoners. In Nederland hebben Apeldoorn, Arnhem en Haarlem een ongeveer vergelijkbaar inwoneraantal, op de voet gevolgd door Nijmegen en Breda. In Nederland zijn er dan nog acht gemeenten die meer dan 190.000 inwoners hebben.

Bij de start van ons project bleken twee Nederlandse gemeentes al de status van UNESCO learning city te hebben verworven: Groningen en 's Hertogenbosch.

Tijdens ons project verwerfde ook Oss de status van UNESCO learning city.

Tabel 1 Jaar waarin men UNESCO Learning City is geworden

Viladecans 2016	Pécs 2017	Fermo 2017	Larissa 2016
Groningen 2019	Den Bosch 2019	Oss 2022	

Algemene kenmerken

Op basis van onze bezoeken aan de learning cities Viladecans (ES), Pécs (HU), Fermo (IT) en Larissa (GR) troffen we in alle vier steden een stevige samenwerking tussen verschillende lokale partijen aan, draagvlak en inbedding in het lokale gemeentebestuur, en een grote samenhang tussen verschillende thema's. Het is misschien wel wat hen het meest herkenbaar maakt als learning city. Voor veel Nederlandse gemeenten is dat een grote uitdaging.

In navolging van UNESCO kunnen we vaststellen dat deze steden zoals vele andere steden met drie belangrijke problemen te maken hebben:

- De verstedelijking in combinatie met klimaatverandering en gezondheidsrisico's. Verstedelijking en klimaatverandering versterken elkaar en kunnen risico's met zich meebrengen, zoals luchtvervuiling, hittestress, beperkte groene ruimte, voedsel- en waterkwaliteit, snellere verspreiding van infectieziekten en meer mentale problemen zoals prestatiedwang, stress en angst. Deze factoren zijn met elkaar verweven en vereisen een geïntegreerde aanpak om de gezondheidsrisico's te verminderen en de veerkracht van stedelijke gebieden te vergroten.
- Sociale ongelijkheid: grote verschillen tussen rijk en arm met als gevolg kans op gescheiden werelden, minder of meer gezondheidsrisico's, meer of minder toegang tot allerlei voorzieningen, verschil in huisvestingsmogelijkheden, ongelijke werkgelegenheidskansen en mogelijk sociale onrust. Het aanpakken van deze ongelijkheden vereist een geïntegreerde benadering die rekening houdt met economische, sociale en milieufactoren.
- Werkloosheid en zwakke economische ontwikkeling. Schaalvergroting en uitbreiding van infrastructuur bieden mogelijkheden, maar ook kans op structurele werkloosheid. Het aanpakken van werkloosheid in stedelijke gebieden vereist een geïntegreerde benadering die rekening houdt met economische, sociale en infrastructurele factoren.

Het concept van een learning city maakt zo'n geïntegreerde aanpak mogelijk.

De delegatie in Viladecans

Verschillen in lokale context

Bezochte learning cities	Viladecans	Pécs	Fermo	Larissa
Verschillen				
Positionering	voorstad van Barcelona; zelfstandig bestaan continueren	relatie met de regio versterken	relatie met de regio versterken	grootste stad van de regio Thessalië en de vijfde stad qua inwonertal in Griekenland
Populatie	65.549	145.985	37.396	164.000
Bevolkingsdichtheid	>500 inw. per km ²	>500 inw. per km ²	>300 inw. per km ²	>490 inw. per km ²
Stedelijk gebied	20 km ²	163 km ²	125 km ²	363 km ²
Ligging	aan rand van grootstedelijk gebied, aan zee	in landelijk gebied	in landelijk gebied, nabij de zee	middenin agrarisch gebied, niet ver van de Olympus
Typering	forensengemeente	industriële verleden; voormalige Europese culturele hoofdstad	oud ommuurd stadje	fusiegemeente, groenste stad van Griekenland, 10m ² per inwoner
Economie	industrie, dienstensector en toerisme	onderwijs/onderzoek, gezondheidszorg, toerisme, wijnbouw	landbouw, kleding en schoenen, toerisme, ambachtelijke producten	landbouw, voedselverwerking, dienstensector

Tabel 2 Basisgegevens

Afhankelijk van de lokale en regionale situatie maken steden daarin hun eigen keuzes. Deze verschillen maken nogal wat uit voor wat er beleidsmatig wenselijk en mogelijk is.

Overeenkomsten

UNESCO noemt als belangrijke kenmerken van een learning city:

- Het bevorderen van inclusief leren van het basis- tot het hoger onderwijs
- Het revitaliseren van leren in gezinnen en gemeenschappen
- Het faciliteren van leren voor en op de werkvloer
- Het faciliteren en stimuleren van het gebruik van digitaal leren
- Het verbeteren van de kwaliteit en het bevorderen van uitmuntendheid in het leren
- Het bevorderen van een leercultuur gedurende het hele leven

de delegatie in Larissa

Wat hebben we daarvan in de praktijk terug gezien bij onze studiebezoeken?

Tabel 3 Mate waarin de steden naar ons idee aan de UNESCO-kenmerken beantwoorden

+++++ zeer veel +++++ veel +++ enigszins ++ een beetje

Bezochte learning cities	Viladecans	Pécs	Fermo	Larissa
UNESCO Kenmerken				
Inclusief leren van basis-hoger onderwijs	+++++	+++++	+++	+++++
Leren in gezinnen en gemeenschappen	++++	++	++++	+++++
Leren voor en op de werkvloer	+++	++	++	+++
Digitaal leren	+++++	++	+++	++++
Kwaliteit van leren	+++++	+++	++++	++
Leercultuur	+++++	+++++	+++++	+++++

Hier zien we verschillen tussen de steden, deels bepaald door lokale context, deels door lokale beleidskeuzes. De belangrijkste overeenkomst tussen de steden is het bevorderen van een leercultuur gedurende het hele leven. Alle vormen van formeel, niet-formeel en informeel onderwijs worden daarbij betrokken.

Textielrecyclingshop in Pécs

Conditie voor implementatie

De belangrijkste voorwaarden voor het ontwikkelen van een learning city volgens UNESCO zijn:

- Sterke politieke wil en inzet
- Participatief bestuur op meerdere niveaus
- Mobilisatie en gebruik van middelen
- Het bouwen van een monitoring- en evaluatiesysteem

Deze voorwaarden verwijzen met name naar de lokale overheid. Er gaat de suggestie vanuit dat het vooral de lokale overheid is die hier aan zet is, maar er zijn ook learning cities waar het initiatief juist vanuit een consortium van verschillende organisaties uitgaat. We komen hier verderop op terug.

internationale hybride conferentie in Pécs

Tabel 4 Basisvoorwaarden volgens UNESCO

Bezochte learning cities UNESCO voorwaarden	Viladecans	Pécs	Fermo	Larissa
Sterke politieke wil en inzet	+++++	+++++	+++++	+++++
Participatief bestuur op meerdere niveaus	+++++	+++++	+++++	+++++
Mobilisatie en gebruik van middelen	+++++	+++++	+++++	+++++
Een monitoring- en evaluatiesysteem	++	+	++	+++++

De eerste drie voorwaarden zien we bij alle vier learning cities aanwezig. Aan de vierde voorwaarde wordt gewerkt: learning cities moeten om de twee jaar een voortgangsrapport bij UNESCO indienen. Alleen Larissa heeft daar tot dusver een systematische aanpak voor ontwikkeld. Op basis van de voortgangsrapportages wordt er binnen UNESCO een gemeenschappelijk evaluatiesysteem opgebouwd. Hierover is er nog niets op <http://uil.UNESCO.org/lifelonglearning/learning-cities> te vinden.

Onze eigen ervaringen geordend

Tijdens onze bezoeken hebben we veel gezien en gehoord. We hebben kennisgenomen van hoe de vier steden zichzelf opvatten als een learning city. We hebben gezien welke instellingen, projecten en activiteiten zij kenmerkend vonden voor de learning city. Onze indrukken hebben we geprobeerd wat te ordenen en systematiseren in een aantal kernpunten, zodat er meer zicht ontstaat op de onderlinge overeenkomsten en de verschillen:

1. Breder beleid, leercultuur
2. Samenwerking, organisatiestructuur
3. Financiering
4. Inzet vrijwilligers
5. Regionale betrokkenheid
6. Focus/thema's
7. Inclusiviteit
8. Intergenerationaliteit
9. Digitalisering
10. Duurzaamheid
11. Betrokkenheid lokaal bedrijfsleven
12. Manifestaties en evenementen
13. Cultuurparticipatie
14. Deelname kwetsbare volwassenen

Museum Fermo

We bespreken deze kernpunten hieronder kort. We maken daarbij een onderscheid tussen de eerste vier, de basispunten, voorwaardenscheppende, punten en de er op volgende punten die over de uitwerking en invulling van het concept learning city gaan.

1 *Breder beleid, leercultuur*

In alle vier steden zagen we dat de ontwikkeling van een leercultuur gedurende het hele leven een duidelijker plek binnen het gemeentelijk beleid heeft gekregen. In Viladecans is educatie een politieke en strategische prioriteit die door het hele gemeentebestuur al decennialang gedeeld wordt. Het sluit aan op het programma Educatie 360 van de Catalaanse overheid met vijf pijlers: educatieve innovatie, economische revitalisatie, ecologische transitie, een gezonde leefstijl en kwaliteit van leven, en veerkracht voor crisisbeheer. Het gaat dus om een integrale benadering van maatschappelijke vraagstukken, waarbij educatie een belangrijke verbindende rol speelt. Ook bij de andere steden zien we dat leven lang leren niet als een apart domein gezien wordt, maar als een aandachtspunt dat diverse andere beleidsterreinen doorsnijdt en beïnvloedt. Educatie wordt gezien als zeer belangrijke factor voor sociale en economische ontwikkeling, zowel voor het individu als op het hogere schaalniveau van de gemeente. In Pécs betekent leercultuur een aansprekende geïntegreerde aanpak. Samenwerking tussen gemeente, universiteit en lokale instellingen, waarbij gewerkt wordt vanuit het principe dat men luistert naar wat bewoners willen, zodat mensen optimaal kunnen functioneren en deelnemen aan de samenleving. Fermo wil een cultuur van permanent leren bevorderen, als fundamentele factor voor gezondheid en welzijn. Men probeert het opleidingspotentieel van de hele stad te mobiliseren: onderwijsinstellingen, openbare diensten, ondernemingen, culturele en vrijwilligersorganisaties, burgers en een groot cultureel vrijwilligerswerk op gang brengen. Larissa hanteert een holistische en inclusieve benadering om een duurzame gemeenschap en leercultuur te creëren. Of zoals het gemeentebestuur als doel verwoordt: maak actief leren tot een alledaagse leefstijl voor alle burgers. Het gemeentebestuur geeft prioriteit aan negen pijlers aandacht voor nieuwe technologie, cultuur, kwetsbare groepen, gezonde steden (gezond – mentale gezondheid), omgeving en duurzame ontwikkeling, algemene volwasseneneducatie – burgerschapseducatie - open scholen - jeugd, school – educatieve gemeenschap en samenleving, leren en de arbeidsmarkt en opleiding van gemeentepersoneel. Overal wordt leren dus veel breder opgevat dan alleen de formele en non- formele educatiepartners, daar hoort bijvoorbeeld ook informele educatie, cultuurparticipatie en preventieve gezondheidszorg bij.

Uitwisseling in Larissa

2 *Samenwerking, organisatiestructuur*

Een learning city blijkt op verschillende wijzen georganiseerd te kunnen worden, maar cruciaal is dat er gewerkt wordt aan een breed samengesteld samenwerkingsverband tussen verschillende partijen: overheid, educatieve, culturele en sociale instellingen, maatschappelijke organisaties en het lokale bedrijfsleven. Er is meestal sprake van een zwaan-kleef-aan benadering. Het betekent verbindingen tussen verschillende partijen maken en vooral eigen initiatief aanmoedigen en ondersteunen. Deze samenwerking kan op diverse manieren tot stand komen: top-down zoals in Viladecans, bottom-up zoals in Pécs of op basis van inzet van verschillende belangen zoals in Fermo. Of in een uitnodiging aan educatieve en culturele organisaties zoals in Larissa om met voorstellen voor projecten te komen. Men werkt niet met een blauwdruk van een ideale stad, maar gaat juist pragmatisch stap voor stap te werk

door jaarlijks een aantal nieuwe projecten te starten. In Viladecans en Larissa is sprake van sterke medewerking op ambtelijk niveau. Viladecans heeft maar liefst 8 beleidsmedewerkers voor educatie in dienst en in Larissa werkt het Lifelong Learning Department nauw samen met de Sociale Dienst van de gemeente om burgers te informeren, maar ook om educatieve programma's te ontwerpen en uit te voeren op basis van specifieke behoeften. In Pécs en Fermo leunt men sterk op de expertise vanuit de universiteit. Persoonlijke betrokkenheid van de beleidsmedewerkers blijkt waardevol voor het ambtelijk vormgeven van (bestuurlijke) continuïteit.

Enkele andere kenmerken van de organisatiestructuur vind je in de volgende tabel.

Tabel 5 Wijze waarop learning city georganiseerd wordt

Bezochte learning cities Elementen organisatiestructuur	Viladecans	Pécs	Fermo	Larissa
Initiatiefnemers	B&W	University of Pécs, Faculty of Humanities, Institute for Human Development and Cultural Studies en het House of Civic Communities	University College San Domenico	B&W
Organisatiestructuur	netwerk voor onderwijsinnovatie - dat gezamenlijk door verschillende gemeentelijke afdelingen, lokale onderwijscentra, burgerinitiatieven en bedrijven wordt beheerd	Learning City-Region Forum, dat initiatieven van lokale bewoners en bedrijven moet stimuleren; netwerk van maatschappelijke organisaties, gecoördineerd door de initiatiefnemers	vereniging van stakeholders, voorgezeten door vicevoorzitter van de gemeenteraad	Learning City Network Larissa comité bestaande uit 16 stakeholders inclusief representant van de lerenden Comité Larissa Learning City met vertegenwoordigers van 70 instellingen en diensten
Rol van de gemeente	initiërend, coördinerend en actief participierend	vooral faciliterend	ondersteunend en participierend	ontwikkeldend en ondersteunend

3 Financiering

Wat betreft de financiering van een learning city zijn de middelen zeer beperkt. Er wordt nauwelijks gewerkt met meerjarenplannen en budgetfinanciering. Educatieve instellingen maken vaak gebruik van Erasmus+ subsidies en maatschappelijke organisaties maken vooral gebruik van fondswerving en crossfunding. Pécs is afhankelijk van de nationale overheid en de financiering is deels weer afhankelijk van of het stadsbestuur dezelfde politieke kleur heeft als de regering. Volwassenenonderwijs in Italië wordt voornamelijk gefinancierd via project- en programmafinanciering en exploitatiesubsidies. In Viladecans is men afhankelijk van de Catalaanse overheid en maakt men als gemeente ook veel gebruik van Europese subsidies. Ook in Larissa maakt men veel gebruik van Europese subsidies uit maar liefst 9 verschillende fondsen. Verder zijn in Larissa veel accommodaties eigendom (geworden) van de gemeente, die daarvoor tegenprestaties van die instellingen kan vragen. Het Lifelong Learning Department van de gemeente heeft een jaarlijks budget van 120.000 euro (budget 2022) voor acties om leven lang leren te promoten (educatieve programma's, workshops, informatie en bewustwordingsevents etc.).

4 Inzet vrijwilligers

Een opmerking vooraf is op zijn plaats. In Nederland verstaan we onder een vrijwilliger iemand die onbetaald maatschappelijk actief is, al dan niet in organisatorisch verband, bijvoorbeeld een taalvrijwilliger (in de bibliotheek of welzijnsinstelling), een onbetaalde ervaringsdeskundige/-kenner. Deze vrijwilliger valt niet samen met de vrijwilligers die we in de vier bezochte steden tegenkwamen. In Pécs

wordt het meest met vrijwilligers gewerkt, in Fermo, Viladecans en Larissa minder. Al naar gelang de mogelijkheden van de educatieve partners en de beschikbaarheid van geld wordt er primair met professionals gewerkt. Daar de middelen doorgaans beperkt zijn wordt er vaak een beroep gedaan op vrijwillige inzet van burgers. Cultuur-historische factoren maken dat men dit niet altijd vrijwilligerswerk noemt zoals dat bij ons gebruikelijk is. In Italië, Spanje en Griekenland vindt vrijwillige inzet vooral via familieverbanden plaats: ouders die taken op school vervullen in Viladecans en in Fermo gepensioneerde leerkrachten die de Università Popular runnen. In Hongarije wordt vrijwilligerswerk nog altijd geassocieerd met verplichte nevenwerkzaamheden onder het voormalige communistische regiem. Daarom spreekt men daar liever van burgers die ‘maatschappelijk actief’ zijn. Door de geringe financiële mogelijkheden zijn veel activiteiten hiervan afhankelijk. Zo sponsoren in Pécs actieve burgers bijvoorbeeld diverse projectactiviteiten door geld in te zetten op afstandslopers en wedstrijdzwimmers. Larissa zet primair in op inzet van betaalde professionals en zet in op professionalisering, in het bijzonder voor educatief werken met volwassenen. Daarnaast stimuleert men burgerparticipatie, in het bijzonder van jongeren in nauwe samenwerking met de gemeentelijke jongerenraad. Deze raad heeft tot doel jonge mensen van 18 tot 30 jaar te laten participeren in het sociaal-politieke leven door open en constructieve dialoog tussen jonge mensen en lokale autoriteiten met bewustwordings- en trainingsactiviteiten. Ook is er de citizens’ university voor algemene volwasseneneducatie voor iedereen, ontstaan in 2018 nadat de eerder instelling voor algemene volwasseneneducatie in 2016 was opgehouden te bestaan, met programma’s op het gebied van leven lang leren. Betrokken deelnemers worden ook systematisch bij het evaluatieproces betrokken, waaronder in de vorm van focusgroepen. In het kader van familieverbanden worden volwassenen als doelgroep in hun rol van ouders aangesproken, bij de activiteit gezondheidspreventie en bij de voorstelling van het poppentheater; leren nee zeggen tegen je kind.

5 Regionale betrokkenheid

De mate waarin de learning cities op de omringende regio betrokken zijn verschilt. Viladecans is min of meer een suburb van Barcelona, maar wil zich als forensengemeente nadrukkelijk hiervan onderscheiden en concentreert zich dus vooral op zichzelf. Pécs is de hoofdstad van het comitaat Baranya, een wijnstreek met verschillende Roma-dorpen; in het verleden was de stad belangrijke vanwege de verschillende industrieën (werkgelegenheid), tegenwoordig is de betrokkenheid van de stad omgekeerd en vooral gericht op de verspreiding van natuur- en streekproducten en aandacht voor landschap en milieubeheer. Pécs heeft ook enkele regionale educatieve projecten. De regio zelf profiteert daarnaast van alle culturele voorzieningen in Pécs. Fermo is een provinciehoofdstad en vormt feitelijk een dubbelstad met het aan de kust gelegen Porto San Giorgio. Daarnaast zijn er maar liefst 16 aangrenzende gemeenten, waar sommige van de bezochte educatieve projecten gelokaliseerd waren. Fermo richt zich met zijn verschillende festivals nadrukkelijk op de regio. Larissa is sinds 2011 een fusiegemeente en hoofdstad van de regio Thessalië, een van de belangrijkste agrarische gebieden van Griekenland. De rol die Larissa in het verleden voor de regio speelde is terug te vinden in het museum de Mill of Papas, maar het is verder onduidelijk in hoeverre Larissa als learning city zich ook op de regio richt.

6 Focus/thema’s

Iedere learning city concentreert zich op specifieke thema’s uit de lokale context en deze zijn gebaseerd op lokale behoeften. Een dergelijke focus is van groot belang. Zo noemt Pécs zichzelf een stad zonder grenzen en een voorbeeld van culturele cohesie, hetgeen onmiskenbaar komt doordat het in het verleden een van de Europese culturele hoofdsteden is geweest. Culturele activiteiten zijn in plaats gekomen van de verdwijnende industriële activiteiten. Educatie vormt daarin de motor van verandering. Viladecans ziet leren expliciet als een investering in de toekomst van de stad. De stad probeert op allerlei manieren de kwaliteit van de educatieve activiteiten te versterken, bijvoorbeeld door een

educatief paspoort te introduceren en het implementeren van digitale leertechnologie, en alle scholen te voorzien van leermiddelen met eenzelfde kwaliteit (gelijke kansen). Fermo's motto is: 'denk globaal en handel lokaal'. Men ziet leren als het belangrijkste antwoord op de vraag naar de geschiedenis en de identiteit van de stad. Projecten als Fermo Deaf-Friendly City en de samenwerking met Tipicità, de jaarlijkse regionale voedsel- en ecotoerismebeurs zijn direct verbonden met de verdere ontwikkeling van het toerisme in Fermo. In Larissa ligt de nadruk op verschillende vormen van cultuureducatie en gezondheidspreventie, naast de andere genoemde pijlers. Ook verkeersveiligheid, met aandacht voor leren fietsen van jonge kinderen en recente aanleg van fietsstroken en -paden in een vlakke stad, is een belangrijk thema.

7 Inclusiviteit

Inclusiviteit is in alle vier steden een belangrijk thema. In Viladecans richt men zich vooral op kansarme kwetsbare gezinnen, zo bestaat er sinds 1996 een programma dat moeders en vaders ondersteunt bij de opvoeding van hun kinderen. In Pécs vinden vooral niet-formele educatieve activiteiten plaats met diverse groepen volwassenen: mensen met een beperking, Roma, mensen met een taal- en/of rekenachterstand. Het gaat vooral om activiteiten waarbij intergenerationele, interculturele, duurzaamheids- en inclusieaspecten belangrijk zijn. De stad zoekt de dialoog met haar burgers, maatschappelijke groeperingen en andere belanghebbenden om leerbehoeften te identificeren en te realiseren via een bottom-up benadering. Er zijn diverse organisaties van mensen met een beperking: lezen voor slechtzienden, ouders van gehandicapten, creatieve organisaties, filmclub etc. In deze organisaties praten mensen met elkaar om van elkaar te leren. Ze doen ook het nodige aan toegankelijkheid. Ze leiden mensen rond om hen oog te laten krijgen voor toegankelijkheid. Er zijn stickers met het toegankelijkheidssymbool en alle toegankelijke gebouwen zijn in een database verzameld. Ze hebben in de stad voor gehandicapte toeristen ook voorzieningen getroffen, zoals maquettes op de pleinen. Ze organiseren een Festival 'toerisme zonder barrières': zeilen, paardrijden etc. ook voor mensen met een beperking. In Fermo is ook veel aandacht voor het integreren van specifieke doelgroepen, zoals ouderen, mensen met een beperking, jongeren met leer- en opvoedingsproblemen. Een bijzonder project is de creatie van een deaf-friendly city, die zeer toegankelijk is voor doven en slechthorenden. In Larissa creëert men in musea specifieke mogelijkheden voor slechtzienden en blinden, en besteedt men aandacht aan de integratie van migranten door te zoeken naar overeenkomsten tussen hoe de plaatselijke bevolking vroeger leefde en nu, met verwijzing via foto's van vroeger in Larissa naar de agrarische cultuur in de landen van herkomst van nieuwkomers en vluchtelingen.

8 Intergenerationaliteit

Intergenerationaliteit is meestal geen apart thema, maar in alle vier steden vinden verschillende projecten plaats die op een of andere wijze verschillende generaties met elkaar verbinden. Viladecans nodigt burgers actief uit om via de gemeentelijke website hun geschiedenis met de stad te vertellen. Fermo kent een bijzonder project rond autobiografie en geheugentraining. Men streeft het opbouwen van een gemeenschappelijk geheugen na als een collectieve autobiografie van de stad en haar inwoners. Dit gebeurt via een netwerk van 'Huizen van het Geheugen' in de sociale centra van de wijken, scholen en parochies van de stad. Daarnaast worden er intergenerationele workshops georganiseerd in scholen waar leerlingen, ouders en grootouders over verschillende thema's van gedachten wisselen. Ook vinden er computerklassen plaats waar jongeren ouderen helpen met de belangrijkste digitale toepassingen. In Larissa bevordert men in het folkloremuseum dat mensen de traditionele technieken actief blijven toepassen en in stand houden door ontmoeting en educatieve activiteiten voor jong en oud te organiseren. Verder is er een project digitale trainingen voor ouderen door kids in de leeftijd van 7-12 jaar en gedeelde ervaringen: samen eten door jong en oud van traditioneel Griekse gerechten en spaghetti, populair bij kinderen.

9 Digitalisering

De digitale transformatie vraagt overal veel aandacht en investeringen. In Viladecans koos men er daarom bewust voor om er eerst voor te zorgen dat alle scholen en educatieve instellingen in gelijke mate de beschikking kregen over de benodigde apparatuur zoals laptops, tablets en digiborden. Fermo gebruikte digitale middelen vooral in hun programma *deaf-friendly city*: de implementatie van een innovatieve software- en hardwareomgeving voor hotels en pensions om de communicatie met dove klanten te vergemakkelijken door uitsluitend visuele modaliteiten toe te passen en de productie en gratis verspreiding van een meertalige applicatie voor toeristische informatie (gebarentaal en ondertiteling in gesproken talen) voor tablets en smartphones die informatie verstrekt over plaatselijke attracties en diensten. In Larissa zijn de digitale vaardigheden van docenten sterk uitgebreid dankzij een project in het voortgezet onderwijs rond het thema verslaving tijdens de coronapandemie. Dit werkt nu ook door in andere projecten.

computercursussen voor ouderen in Larissa

10 Duurzaamheid

De bezochte steden zeggen aan duurzaamheid de nodige aandacht te besteden, maar dit is niet duidelijk naar voren gekomen tijdens de bezoeken. In Viladecans wordt gesproken van workshops in de bibliotheek om 'schone lucht'-zones te creëren. Pécs spreekt van een geïntegreerde strategie voor stedelijke ontwikkeling die de innovatieve industriële groei in de richting van groene energie en duurzaamheid weerspiegelt, maar het is niet duidelijk geworden hoe dit gestalte krijgt. Fermo besteedt aandacht aan ecotoerisme, maar ook dit heeft nog geen duidelijk gezicht gekregen. De lokale schoenenindustrie is inmiddels overeenkomstig de huidige milieueisen op een ecovriendelijke leest geschoeid. In de verschillende steden zijn wel ideeën over een intergenerationele aanpak van duurzaamheidsvraagstukken, maar deze worden nog nauwelijks in praktijk gebracht. In Larissa heeft men fietspaden en -stroken aangelegd en geeft men fietscursussen voor scholieren. Onlangs heeft de gemeente organisaties uitgenodigd met projecten op het gebied van duurzaamheid te komen.

11 Betrokkenheid lokale bedrijfsleven

In alle steden probeert men ook het lokale bedrijfsleven te betrekken, hetzij als actief participant, hetzij als sponsor van activiteiten. Dit kan verschillende vormen aannemen, maar doorgaans levert het de betrokken bedrijven positieve PR-waarde op en het versterkt het draagvlak van de learning city in de samenleving. Daarnaast vinden er in learning cities ook educatieve activiteiten gericht op de arbeidsmarkt plaats zoals de leerwerkplaatsen en traineeships in Viladecans, evenals taalcursussen op de werkvloer. In Pécs zagen we initiatieven gericht op re-integratie in de recyclebranche. In Fermo zagen we een zorgboerderij en een zorgrestaurant, gerund door mensen met een beperking. Ook zijn er diverse programma's om de kwaliteit van de banen en de beroepskwalificaties van werknemers te verbeteren. In Larissa hebben we weinig gemerkt van betrokkenheid van het bedrijfsleven, maar er is wel een sterke oriëntatie op de agrarisch regio.

12 Manifestaties en evenementen met het oog op herkenbaarheid

UNESCO wijst erop dat het ook belangrijk is dat learning cities hun successen regelmatig vieren en daarmee ook de nadruk leggen op het belang van een learning city. In Pécs viert men jaarlijks het Festival van het Leren, in nauwe samenwerking met een programma van muziekconcerten en een braderie waar het regionale bedrijfsleven zijn waren toont en aanprijst. In Fermo is er naast de Tipicitábeurs ook het Festival van de Kalligrafie, waarin de generaties van gedachten kunnen wisselen over het leren schrijven, en het Festival van het Aquarelleren, waar kunstenaars uit de hele wereld mensen helpen om zelf een aquarel te maken. Ook is er het jaarlijkse wetenschapsfestival 'Fermhamente' dat zich in grote populariteit mag verheugen, het is een mengvorm van wat wij kennen als hoger onderwijs voor ouderen (HOVO) en een zomeruniversiteit. Larissa heeft een mooi plein vlak voor de Mill of Papas en omringd door verschillende culturele en educatieve instellingen waar regelmatig in de open lucht gezamenlijke festivals of andere activiteiten gehouden worden. In Viladecans hebben we geen voorbeelden van vieringen of festivals gezien, maar de kern van hun beleid is, een educatief, sociaal en politiek initiatief Education 360 dat de gemeenschap en de gemeente als een lokaal educatief ecosysteem opvat, dat in staat is om het leren dat plaatsvindt in alle tijden en ruimtes van het leven van mensen te verbinden. Zo is een inmiddels bij de inwoners bekend instrument het educatief paspoort voor jongeren, waarin zij kunnen bijhouden aan wat voor non-formele en informele activiteiten zij deelgenomen hebben. Men wil dit binnenkort ook voor volwassenen invoeren.

13 Cultuurparticipatie

In de door ons bezochte steden werd er op zeer verschillende wijze aandacht besteed aan cultuurparticipatie. In Viladecans is er naast het hierboven al genoemde educatieve paspoort het culturele en creatieve programma op de Angela Roca School in het kader van de verlengde schooldag, waar de schoolkinderen uit deze kansarme wijk les krijgen in het bespelen van een instrument, aan ballet doen en aan vrije expressie. In Pécs wordt het jaarlijkse Learning City Festival gekoppeld aan twee andere jaarlijkse evenementen, namelijk een groot muziekevenement met veel gastoptredens en een markt van lokale en regionale producten. Dr. Zsuzsa Koltyai Phd besteedt veel aandacht aan de sociale rol die musea hebben met een action community project met een stappenplan, virtuele rondleidingen, workshops en een actieve learning tool. In het na de aardbeving prachtig herstelde historische centrum van Fermo neemt vooral het culturele erfgoed in de openbare bibliotheek, het aangrenzende museum en het concerttheater een belangrijke plek in waar regelmatig tal van activiteiten plaatsvinden. Larissa is de stad waar de combinatie met cultuurparticipatie het sterkst is uitgewerkt. De musea zijn het middelpunt van creatieve workshops, actieve kunstbeoefening en amateurkunst. Deze publieke, openbare gebouwen (inmiddels in bezit van de lokale overheid) worden ook gebruikt voor tal van events, voorstellingen, workshops, conferenties en lezingen voor culturele, wetenschappelijke en sociale events. Het zijn plaatsen van een celebration of learning. Cultureel erfgoed is niet alleen een terugblik op hoe het vroeger was/ging maar ook een plek om de vergelijking tussen vroeger en nu door migranten te laten ervaren waarbij niet de verschillen tussen mensen uit verschillende culturen maar de overeenkomsten worden benadrukt. Ook het doorgeven van ervaringen van jong naar oud en oud naar jong krijgt veel aandacht. De publieke ruimte is een belangrijk politiek thema in Larissa, in Griekenland in het algemeen, omdat **dit** in de klassieke oudheid al het geval was (buiten en binnen).

14 Deelname kwetsbare volwassenen

Een learning city appelleert zowel aan het formele onderwijs van basisschool tot universiteit. Educatieve activiteiten van en voor volwassenen staan niet op zich, maar zijn een onderdeel van een bredere benadering. In Viladecans wil men het educatieve paspoort ook voor volwassenen invoeren. We bezochten een centrum voor volwasseneneducatie, waar vooral taallessen (Catalaans en Engels) gegeven werden en een lokaal centrum voor opleiding en werkgelegenheid, waar tweede kans programma's

voor volwassenen plaatsvonden. In Pécs was onze gastorganisatie een community center waar cursussen gegeven worden, maar ook concerten, tentoonstellingen en andere culturele activiteiten plaatsvinden. Een plek ook waar verschillende organisaties onderdak vinden, bijvoorbeeld een organisatie die zich inzet voor het meer toegankelijk maken van voorzieningen voor mensen met een beperking. Ook bezochten we een re-integratieorganisatie waar mensen met een arbeidshandicap of een grote afstand tot de arbeidsmarkt, van gebruikte kleding weer nieuwe producten maken. In Fermo heeft men de volksuniversiteit nieuw leven ingeblazen met autobiografiecursussen, workshop familiegeschiedenis en "Huizen van het Geheugen" in wijkcentra. Op deze manier probeert men te werken aan een collectief geheugen van de stad. Verder was ook hier aandacht voor re-integratie op de arbeidsmarkt van mensen met een beperking. In Larissa is de verbinding tussen educatie en cultuur een belangrijk aandachtspunt met ontmoeting in de publieke buitenruimte en openbare gebouwen, en veel interculturele en intergenerationele activiteiten. Kwetsbare groepen is een van de pijlers; het gaat om mensen met een beperking, Roma, vluchtelingen en migranten.

Reflectie

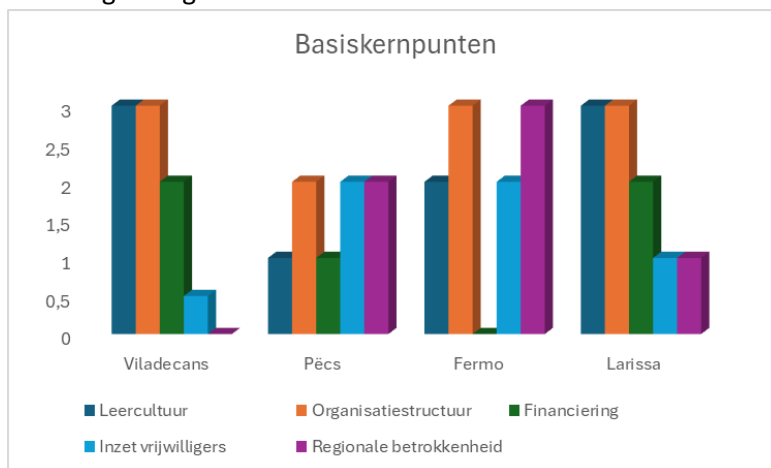
In onderstaande tabellen en grafieken hebben we de kernpunten in alle vier steden in plussen en minnen samengevat. Het gaat in deze tabel 6 om de eerste vier basispunten.

Tabel 6 Aangetroffen basispunten

+++ prima ++ goed + redelijk +- twijfelachtig - onvoldoende

Bezochte Learning cities Aandachts-Punten	Viladecans	Pécs	Fermo	Larissa
Breder beleid, leercultuur	+++	+	++	+++
Organisatiestructuur, samenwerking	+++	++	+++	+++
Financiering	++	+	-/+	++
Inzet vrijwilligers	-/+	++	++	+
Regionale betrokkenheid	-	++	+++	-/+

In de volgende grafiek hebben we voor alle vier steden de basiskernpunten bij elkaar gebracht:

Blauw = de mate waarin er een duidelijke leercultuur is

Oranje = de mate waarin er een stabiele organisatiestructuur is die losstaat van wisseling van beleidsbepalers

Grijs = de mate waarin er sprake is van projectfinanciering

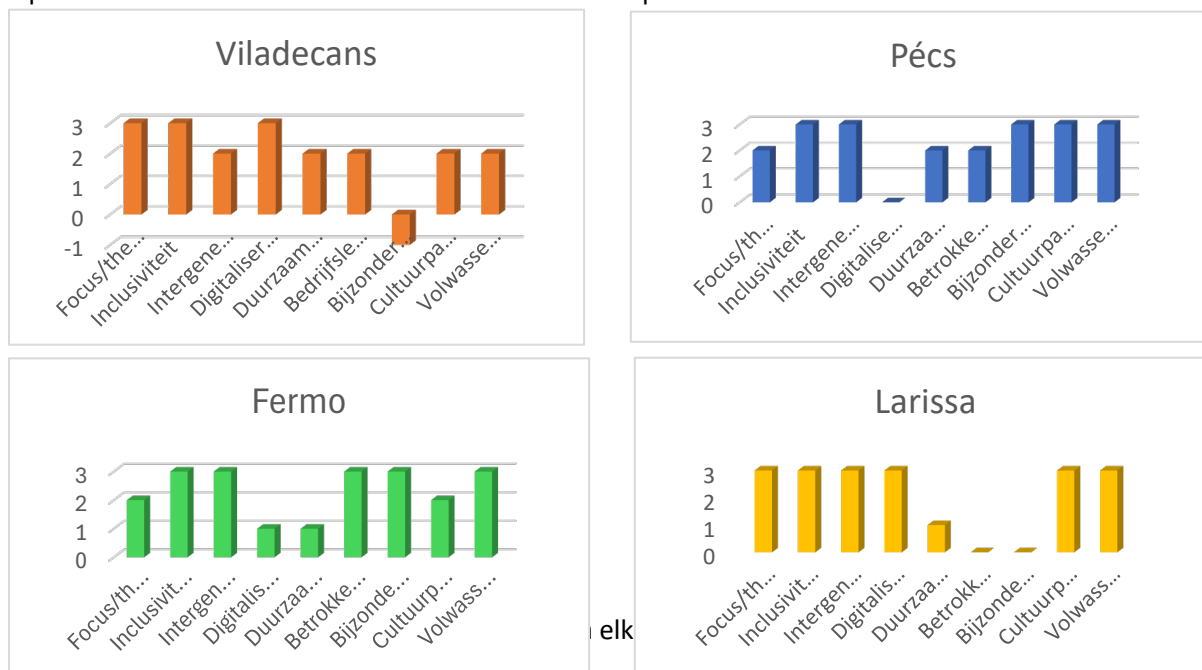
Geel = de mate waarin er sprake is van vrijwilligerswerk /maatschappelijk actief zijn

Paars = de mate van regionale betrokkenheid

Tabel 7 Overige kernpunten

Bezochte Learning cities	Viladecans	Pécs	Fermo	Larissa
Aandachts-Punten invulling, uitwerking				
Focus/thema's	+++	++	++	+++
Inclusiviteit	+++	+++	+++	+++
Intergenerationaliteit	++	+++	+++	+++
Digitalisering	+++	-+	+	+++
Duurzaamheid	++	++	+	+
Betrokkenheid lokale bedrijfsleven	++	++	+++	-/+
Manifestaties en evenementen herkenbaarheid	-/+	+++	+++	+
Cultuurparticipatie	++	+++	++	+++
Deelname van kwetsbare volwassenen	++	+++	+++	+++

Op basis hiervan kunnen we vier verschillende lokale profielen onderscheiden:

Conclusies

De bezoeken aan de learning cities hebben aangetoond dat de ontwikkeling van een leercultuur gedurende het hele leven een duidelijker plek binnen het gemeentelijk beleid heeft gekregen. Het gaat daarbij om een integrale benadering van maatschappelijke vraagstukken, waarbij educatie een belangrijke verbindende rol speelt. In een learning city ontstaan verbindingen tussen formeel onderwijs, non-formele educatie en informele leersituaties (bijvoorbeeld door invoering van een educatief paspoort, een gezamenlijk aanbod aan digitale vaardigheden en mediawijsheid, etc.). Een learning city schenkt aandacht aan het leren van volwassenen, met name aan doelgroepen met een afstand tot de arbeidsmarkt en/of tot maatschappelijke participatie (zoals bijvoorbeeld in het project deaf-friendly city), maar ook in hun rol van ouder en oudere.

Een learning city blijkt op verschillende wijzen georganiseerd te kunnen worden (top-down, bottom-up of op basis van inzet vanuit verschillende belangen), maar cruciaal is dat er gewerkt wordt aan een breed samengesteld samenwerkingsverband tussen verschillende partijen: overheid, educatieve, culturele en sociale instellingen, maatschappelijke organisaties en het lokale bedrijfsleven.

Ten slotte is het belangrijk dat zo'n samenwerkingsverband zich concentreert op specifieke thema's uit de lokale context, gebaseerd op lokale behoeften en deze in verband brengt met de zeventien Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's) van UNESCO.

Wat is nu eigenlijk een learning city?

Naar ons idee is een learning city een stedelijk gebied waar een breed consortium van stakeholders plannen maakt, uitvoert en evalueert om een leven lang leren voor alle inwoners mogelijk te maken. Het initiatief hoeft niet per se vanuit de lokale overheid te komen, maar het is wel van belang dat initiatiefnemers samenwerking met de gemeente zoeken. Dit is temeer van belang als men een UNESCO learning city wil worden, want het college van B&W moet uiteindelijk een aanvraag voor learning city indienen. Het is cruciaal dat het lokale bestuur beleidsmatig de verantwoordelijkheid op zich neemt om leven lang leren daadwerkelijk mogelijk te maken. Dat betekent mensen niet alleen als economisch nuttig te beschouwen, maar vooral ook aandacht te besteden aan wonen, leven en burger-participatie, en de kloof tussen kansrijke mensen en mensen met weinig kansen te verkleinen.

Waarom is een learning city eigenlijk belangrijk

Leven lang leren is een zeer belangrijke factor voor de sociale en economische ontwikkeling. Steeds meer mensen leven in stedelijke gebieden. Bij een learning city gaat het in feite om: 'Hoe leven we samen?' Steden zijn gebaat bij inwoners die in staat zijn om actief te participeren in de samenleving en bij te dragen aan de maatschappelijke ontwikkeling. Daarvoor is het belangrijk dat zij goed met verschillende soorten informatie om kunnen gaan, te leren, relevante informatie tot inzichten in onderlinge samenhang te krijgen, kennis te verwerven, een eigen standpunt kunnen innemen en te kunnen formuleren en in staat zijn met anderen hierover van gedachten te wisselen en met hun tijd kunnen meegaan. Dat vereist leven lang leren en ontwikkelen.

Wat levert een learning city op?

Een learning city levert op gemeentelijk niveau ontschotting tussen verschillende beleidsterreinen op, een ontwikkeling van stevige samenwerking tussen verschillende lokale partijen, al dan niet in een organisatiestructuur die open staat voor nieuwe partners. Deze gezamenlijke aanpak kan resulteren in een gemeenschappelijke filosofie, duidelijke beleidskeuzes, gedeelde prioriteiten en een integrale aanpak van verschillende thema's en leidt tot structurele inbedding in het gemeentebeleid. Het lidmaatschap van het UNESCO-netwerk kan resulteren in verdere internationale kennisuitwisseling, studiebezoeken en deelname aan thematische workshops voor het verdiepen van gezamenlijke interesses.

Hoe kun je een learning city worden?

Door verschillende stakeholders bij elkaar te roepen, het idee te bespreken en na te gaan of daar een plan op te maken is. De verbinding tussen een leercultuur van een leven lang ontwikkelen en tal van sociale en economische activiteiten is op zich makkelijk te maken. Er zijn echter initiatiefnemers en kartrekkers voor nodig die gebruik maken van hun eigen netwerk en die een zwaan-kleef-aan effect teweeg kunnen brengen, waardoor gemeentelijke afdelingen en publieke en private organisaties over hun eigen schotten durven te kijken om samenwerking te zoeken en de - schaarse - middelen beter te herverdelen. Start met drie of vier kernpartners (met goede naam en netwerk). Zorg dat een partij

(financieel) een lange adem heeft. Er zijn verschillende scenario's denkbaar. Het is ook mogelijk om als een regionaal samenwerkingsverband van gemeenten een learning city te worden.

Wie de initiatiefnemer is, kan per gemeente verschillen. Feitelijk kan elke organisatie initiatiefnemer zijn, partners uitnodigen en aan alle partners vragen hun eigen netwerken in te brengen. Dat brengt een proces op gang van elkaar beter leren kennen, elkaars taal leren spreken en elkaars mogelijkheden weten te benutten. Denk aan een ROC, een hogeschool, een leerwerkloket, een cultuurhuis of de openbare bibliotheek, die allen hun eigen netwerken en partners hebben. In alle gevallen zal de gemeente een rol spelen, in ieder geval als de gemeente een formele learning city UNESCO wil worden.

Tabel 8 Wat potentiële partners te bieden hebben

College van b&w/gemeenteraad	geven er al dan niet beleidsmatig prioriteit aan
overheidsorganisaties	zijn vaak de sterkst vertegenwoordigde partners
bedrijven	zien samenwerking als bron van commerciële mogelijkheden of om iets terug te geven aan de gemeenschap; maatschappelijk verantwoord ondernemen
opleidingscentra	zijn vaak natuurlijke aanjagers en onderdeel van andere netwerken
ontwikkelaars van onderwijsmethoden	produceren diverse soorten educatief materiaal
de welzijns- en gezondheidsector	Ontmoetingsplekken voor informeel leren en het ter beschikking stellen van accommodaties, communicatiestructuren, uitrusting en logistieke middelen
leerwerkloketten	koppeling opleiding en arbeidsmarkt; contact met lokale werkgevers
onderwijsinstellingen	onderdeel van andere netwerken, ter beschikking stellen van virtuele leeromgevingen, docenten, educatief materiaal; soms bron van innovatie en/of onderzoek
niet-gouvernementele organisaties	vertegenwoordigen specifieke groepen of thematieken
vakbonden	pleitbezorgers van leren op werkplek en educatief verlof; brug tussen werkenden en werkzoekenden
burgers / deelnemers	beïnvloeders op basis van hun vragen en behoeften
burgerinitiatieven	vertegenwoordigen specifieke thema's of belangen; wet versterking participatie op decentraal niveau

Verdere tips

Zorg dat je een gemeenschappelijk doel hebt, gekoppeld aan een relevant maatschappelijk issue. Dan is er energie en aandacht. Stel een kernteam samen, maak gebruik van aanwezige competenties. Denk aan strateeg, verkenners, ontwikkelaar en procesmanager. Leer elkaar kennen. Leg vast wat organisaties concreet komen halen en brengen. Wat is de inzet, welke opbrengst verwacht je als partner en welke met elkaar? Schrijf een plan met heldere afspraken over doelen, middelen, tijd, verantwoording, opbrengsten, etc. Zorg voor herkenbaarheid (logo) en vindbaarheid (website). Maak het makkelijk om aan te sluiten. Houd het proces gaande. Initieer een nieuwe impuls of wees bereid een processtap terug te zetten. Dat voelt als vertraging, maar kan later weer leiden tot versnelling. Zorg voor draagvlak binnen eigen organisaties om veranderingen in organisatiestructuren en systemen mogelijk te maken. Werk aan politieke steun en stel structurele maatregelen voor. Politici luisteren als je met een oplossing komt voor een urgent probleem. Toon aan wat je netwerk oplevert, bij voorkeur onderbouwd met onderzoek en verhalen (tellen en vertellen). Zorg voor financiering voor continuïteit en menskracht. Vergroot het speelveld met relevante partijen om substantiële financiering te regelen.

Wat is de meerwaarde om een UNESCO learning city

Het UNESCO Wereldwijd Netwerk van Learning Cities is een internationaal netwerk dat inspiratie, knowhow en good practices biedt: (<http://uil.UNESCO.org/lifelonglearning/learning-cities>). Het is opgericht in 2013 en telt momenteel 356 steden in 79 landen.¹ Learning cities in alle stadia van ontwikkeling zijn te vinden in andere steden. Het netwerk ondersteunt de realisatie van alle duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's). Het netwerk ondersteunt en verbetert de praktijk van een leven lang leren in 's werelds steden door het bevorderen van een beleidsdialoog en peer-learning tussen de aangesloten steden; door te verbinden; partnerschappen te bevorderen; capaciteitsontwikkeling te bieden; hulpmiddelen voor leren te ontwikkelen. Als lid van het netwerk kun je hiervan profiteren.

¹ Stand van zaken september 2024.

Bovendien kun je je laten nomineren voor de driejaarlijkse award voor een learning city op basis van de voortgang die je kunt laten zien in je learning city plan. Pécs (Ho) en Larissa (Gr) hebben deze award in 2017 verkregen. Ook kun je deelnemen aan de tweejaarlijkse internationale conferenties en meedoen in thematische werkgroepen.

Er is een aanmeldingsprocedure om UNESCO-learning city te worden: [Join the network | Institute for Lifelong Learning \(UNESCO.org\)](#). Dit kan eens in de twee jaar, maximaal drie aanvragen per land. De eerstvolgende gelegenheid is in 2025. Aanvragen worden beoordeeld door de nationale UNESCO Commissie.

Tot slot

Learn for Life wil graag uitdragen dat Nederlandse steden inderdaad het nodige kunnen leren van de bestaande learning cities. Het ligt voor de hand om op lokaal niveau een verbinding te ontwikkelen tussen tal van sociale, onderwijs- en economische activiteiten en de ontwikkeling van een leercultuur van LLO te bevorderen. Volgens Paulo Freire is de stad het startpunt om kritische wereldburger te worden, aangezien binnen de stad het lokale en het mondiale in een dialectische relatie staan.² De beleving van burgers is het uitgangspunt voor een pedagogie van een learning city. Het concept van een learning city verwijst naar een lerende organisatie, die voortdurend wordt opgeroepen om te leren en zichzelf te transformeren, waarbij leren een continu proces is dat strategisch wordt ingezet. Learn for Life wil bijdragen aan het versterken van de lokale educatieve agenda, en lokale beleidsmakers en politici beleidsinstrumenten aanreiken om mensen van alle leeftijden, van diverse socio-economische en culturele achtergronden, in staat te stellen om de vruchten te plukken van samenhangend, inclusief en billijk kwaliteitsonderwijs en educatie.

Bronnen:

- UNESCO Making Lifelong Learning A reality: a Handbook 2022
- [Op weg naar een lokale educatieve agenda: de internationale reis-en kredietbrief | EPALE \(europa.eu\)](#), oktober 2019
- [Op bezoek bij de eerste learning city van Spanje | EPALE \(europa.eu\)](#), juni 2022
- <https://www.learn-for-life.nl/wp-content/uploads/2022/05/REFLECTIEVERSLAG-Girona-en-Viladecans-mei-2022.pdf>
- Verslag bijeenkomst Learning Cities op 1 november 2022. <https://www.learn-for-life.nl/wp-content/uploads/2022/11/Verslag-bijeenkomst-Learning-Cities-1-november-2022.pdf>
- [Lokaal educatief beleid: een politiek en strategische prioriteit | EPALE \(europa.eu\)](#), december 2022
- [Op bezoek in Pécs, UNESCO learning city in Hongarije | EPALE \(europa.eu\)](#), januari 2023
- <https://www.learn-for-life.nl/wp-content/uploads/2022/05/REFLECTIEDOCUMENT-Pecs-sep-2022.pdf>
- [Fermo Learning City | EPALE \(europa.eu\)](#), april 2023
- <https://www.learn-for-life.nl/wp-content/uploads/2023/04/Reflectieverslag-Studiebezoek-Fermo-2023.pdf>, april 2023
- <https://www.learn-for-life.nl/wp-content/uploads/2024/06/REFLECTIEDOCUMENT-LARISA-def-2.pdf>, juni 2024

Artikelen:

- *Németh, B.*, Learning cities- an influential topic for adult education and learning, drawing attention to inclusion, collaboration and innovation, in: Andragoska Spoznania, Studies in Adult Education and Learning, 2020
- *Németh, B.*, Bridging Learning Cities to Research on Adult and Lifelong Education, in: Hinzen. H./Németh, B. (ed), B etween Global and Local Adult Learning and Communities Network, 2019
- *Deligiannis, D., Kokkos A., Fleming T.*, Larissa – Learning City: From Local Learning to Global Actions, in: Adult Education Critical issues Vol. 2 Issue 1, 2022

Meer info:

- [Learning Cities Nederland | EPALE \(europa.eu\)](#)
- [UNESCO | UNESCO Global Network of Learning Cities](#)

² In: Deligiannis, D., Kokkos A., Fleming T., 2022

*op bezoek bij
burgemeester van Pécs*

Samenstelling:

Jumbo Klercq
Margreeth Broens

November 2024

Mede gefinancierd door het
programma Erasmus+
van de Europese Unie

Gefinancierd door de Europese Unie. De hier geuite ideeën en meningen komen echter uitsluitend voor rekening van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs die van de Europese Unie of het Europese Uitvoerende Agentschap onderwijs en cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan ervoor aansprakelijk worden gesteld.